

СЕМАНТЫКА ВЯНКА Ў БЕЛАРУСКІХ ВЯСЕЛЬНЫХ ПЕСНЯХ

Праз увесь комплекс вясельных песень праходзіць вянок як адзін з неад'емных вобразаў-характарыстык маладой. Ва ўсіх творах вянок сімвалізуе дзявоцтва і тыя рысы, якія яго суправаджаюць: маладосць, прывабнасць, чысціню. Вобраз сустракаецца ў розных кантэкстах, якія ў выніку ствараюць карціну шляху дзяўчыны ад бацькоўскага дома да дома мужа. У песнях мы сустракаемся з вянком – атрыбутам дзяўчыны, а таксама з вянком – атрыбутам маладой. Семантычнае нападзенне і функцыянальная роля іх розныя.

Дзявочы вянок далучае дзяўчыну да дзявочага асяроддзя, да іншых дзяўчат, якія бесклапотна водзяць танкі на прыродзе, чакаючы свайго суджанага:

*Пазнаеш...мяне, маладзеньку, у таночку,
Да ў руцвяненькім вяночку [3, кн.1, 36].*

Вянок на галаве ў дзяўчыны з'яўляецца адной з умоў абрання яе хлопцам:

*Выбраў сабе дзевачку
У вішнёвым садочку,
У пярловым вяночку [3, кн.1, 31].*

Вянок з'яўляецца і адным з тых атрыбутаў, па якому дружина пазнае абранніцу хлопца:

*Ой, мы станема з сваім палком пад ганкам,
Да возьмемо сабе дзеваньку, што з вянком [3, кн.1, 419].
Тая мяне старожы паймаець,
Па русай касе спазнаець,
Па руцвяным вяночку,
Па дзявочым станочку [3, кн.1, 308].*

Злучэнне маладых на заручынах прадугледжвае страту дзявочага вянка:

*Гуляйце, падружачкі, гуляйце,
Гуляйце і о ніц не дбайце,
Бо ўжэ маё гуляне мінае,
Ясенька вяночка здымае,
Коніку на грыву ўкладае.
У коніка грыўка плецена,
Ганулька з Ясенькам злучана [3, кн.1, 214].*

Сімвалічна, што дзяўчына застаецца без дзявочага вянка яшчэ да вяселля. Гэта ўказвае на асаблівае яе стану. На Украіне, напрыклад, як піша Г. С. Маслава, «дзяўчаты насілі вянкi з кветак, а прасватаныя ўпрыгожвалі іх паўлінавым пер'ем ці завязвалі скручаную хустку» [5, 52], гэта значыць, вылучаліся з агульнага гурта. На Беларусі заручыны былі асабліва важным этапам, пасля якога «адмаўленне ад шлюбi было практычна немагчымым і лічылася...вельмі ганебным учынкам» [1, 240]. Значыць, дзяўчына пасля

заручын ужо фактычна не належыць свайму роду. Хлопец, які забірае яе вянок, тым самым бярэ на сябе ролю яе новага апекуна. Вянок можа заставацца і ў хаце дзяўчыны, аднак насіць яго яна больш не можа. Асэнсаванне сваёй адлучанасці ад дому суправаджаецца сумам і шкадаваннем:

*Мне ў таткі не быць,
Вішанек не шчыпаць,
Вяночак не віці,
Дзеўкай не слыці.
Я адзін была звiла,
Я таго не знасіла,
Я таго не знасіла,
У каморы павесiла [3, кн.1, 42].*

Шчымліва і кранальна гучаць радкі, у якіх маладая звяртаецца да сваёй сястры:

*Сястрыца мая родная,
Данасі мой вяночак,
Дагуляй мой таночак [3, кн.1, 42].*

Дзявочы вянок сімвалізуе сувязь дзяўчыны з родным домам, гарантуе ёй падтрымку сям'і і сябровак у любых жыццёвых абставінах. Зняцце вянка (у каморы павесіла, аддала сястры, забраў хлопец) парывае гэту сувязь, выводзіць дзяўчыну за межы бацькоўскага дома і арыентуе яе на пошукі новай прасторы і свайго новага месца ў ёй. Гэта новая прастора – дом мужа, куды дзяўчына павінна прыйсці ў новай якасці – жанчыны-маці. Арыентацыя на такі шлях адлюстравана ў песні:

*Дзевачкі сядзяць, вяночкі дзяржаць,
Мяне не прымаюць.
Жаночкі сядзяць, сыночкаў дзяржаць,
Мяне падzywаюць [3, кн.1, 113].*

Першым крокам на гэтым шляху стала адмаўленне ад дзявочага вянка. Наступны крок – вянчанне дзяўчыны ў новым, вянчальным вянку. Вянчальны вянок – гэта знак адметнасці дзяўчыны.

*Прыдзіце, дзевачкі, прыдзіце,
Вы мне вяночак завіце.
Прыдзем, Манечка, мы прыдзем,
Мы цябе дзевачкай не ўвiдзім.
Мы цябе ад дзевачак адлучым,
А да жончак прылучым [3, кн.2, 201].*

Вянчальны вянок «адлучае» і «прылучае», гэта значыць, звязвае сабой момант пераходу дзяўчыны з адной якасці ў другую.

Вялікае месца ў песнях адводзіцца апісанню вянчальнага вянка. Асаблівая ўвага ўдзяляецца кветкам, з якіх звiраецца вянок. Дзяўчына просіць:

*Усялякія краскі рвiце,
Мне, маладой, да вянок вiце:
Да і з руты, і з мяты,*

*І з шалвеі, і з лялеі,
Да і з жоўтага кракосу
Да ў маю да ў русу косу [3, кн.2, 214].*

Аднак найчасцей у песнях сустракаюцца тры асноўныя кветкі:

*Звіце ж вы вяночак з трох кветак:
Першая квятанька – рутанька,
Другая квятанька – мятанька,
Трэцяя квятанька – лялея [3, кн.2, 210].*

«Рута, мята, шалфей...— у народнай паэзіі сімвалы дзявоцкасці, строгасці нораваў, жаночай непадатлівасці», – піша М. Кастамараў [4, 152]. Гэтыя вобразы «маюць сэнс захавання чысціні» [4, 152]. Дзяўчына, якая не захавала сваю чысціню да шлюбу, не мела права ўплятаць у вянок гэтыя краскі. Такім чынам, наборам кветак у вянчальным вянку можа ўслаўляцца і дзяўчына, і сям'я, у якой яна расла:

*Што я вас буду, мае дзевачкі, прасіці:
Хаця ж вы мне з руты вяночак савіце.
Я заўтра буду ў таты на куце сядзеці,
На мяне будуць усе людзі глядзеці [3, кн.2, 205].*

Вянчальны вянок – своеасаблівая характарыстыка маладой. Па ім даецца ацэнка дзяўчыне роднымі маладога, фарміруюцца адносіны да нявесткі з боку бацькоў хлопца. Таму дзяўчына клапаціцца пра свой вянок:

*Звіце, звіце, мае дзевачкі, для мяне,
Каб не было ў чужой старане ганьбы мне [3, кн.2, 205].
А каб добра веткі руты сядзелі,
А каб міла сваточкі ўсе глядзелі [3, кн.2, 205].
Каб мяне свякроўка жалела [3, кн.2, 212].*

Звіты вянок коцяць па стале. Згодна з М. Ф. Сумцовым, «вясельны вянок сімвалізаваў у старажытнасці сонца ці прамяністы німб, які яго акружае» [6, 74]. Качэнне вянка па стале носіць адзнакі салярнага культу, «служыць сімвалічным выражэннем руху ў нябесных прасторах абагоўленага свяціла – апекуна шлюбу» [6, 75], з'яўляецца нябесным асвятчэннем шлюбу. Хрысціянская традыцыя захавала боскае асвятчэнне. У адной з песень указваецца, што вянок «савіла...Прачыстая мацер» [3, кн.2, 260]. Вянок коцяць звычайна ў накірунку да бацькоў маладой, часцей да маці, якая прымае яго і ўскладае на галаву сваёй дачкі, тым самым адпускаючы яе ад сябе. Маці не заўсёды прымае вянок:

*Ой, віце, віце, мае дзевачкі, вяночак,
А звіўшы, па століку каціце,
Роднай матулі на ручанькі кладзіце.
–Прымі, мамачка, вяночак, зялёнай руты цвятчак.
–Ой, не прыму, маё дзіцятка, не прыму,
На тое цябе замуж аддаю [3, кн.2, 262].*

У такім выпадку вянок коціцца да маладога.

У шэрагу песень створаны сімвалічны вобраз вянка «з калючага ельнічку» [3, кн. 2, 259], «з калючага яленцу» [3, кн. 2, 259]:

*Суборная суботачка настала,
Млода Ганначка ўсіх дзевачак сабрала,
А сабраўшы, у радочак саджала.
Сама села ўсіх дзевачак найвышэй,
Схіліла галовачку ўсіх дзевачак найніжэй:
–Вы, дзевачкі, вы, сястрыцы вы мае,
А вы звіце два вяночкі мне й сабе.
Сабе звiлі з руты, з мяты, з лілей,
А мне звiлі з калючага ялениу.
Яленец коліць, галоўку клоніць да зямлі –
Адлучаецца млода Ганначка ад сям'і [3, кн. 2, 255-256].*

Сiмваліка елкі складаная і неадназначная. А. Ю. Бялова, апісваючы ўкраінскае вяселле, зазначае, што сябры плялі маладым вянок з яловых галін «з пажаданнямі трывалага шлюбу» [2, 30]. М. Кастамараў называе елку і ўвогуле хвойныя дрэвы «сумнымі сiмваламі» [4, 251]. Змест беларускіх вясельных песень дазваляе гаварыць пра елку як сiмвал адзiноты і развiтання. Праз супрацьпастаўленне вяноў супрацьпастаўляюцца дзяўчына-маладая і яе сяброўкі як «чужая» і «свае». Дзяўчына выходзіць са свайго дому, развiтваецца са сваім родам:

*А ты, Анютка, пакланіся ўсёй радні,
Ні старога, ні малога не міні.
А ў старога долі многа – табе дасць,
А ў малога шчасця многа – табе дасць [3, кн. 2, 258].*

Тое ж значэнне адлучэння маладой ад сям'і мае і вянок, які прывозіць малады:

*А гэты венчык ашука,
Ашука –
І з атцом і мамкай разлука,
Разлука [3, кн.2, 292].*

Аднак настрой у гэтых песнях iншы. Расставанне з роднымі і сябрамі пазбаўлена трагізму, паколькі не суправаджаецца адзiнотай дзяўчыны. У iх дамiнуе значэнне не адлучэння, як у папярэднім творы, а новага і, што немалаважна, сардэчнага далучэння:

*Наша пані млода
Усю ноч не спала,
Усю ноч не спала,
Руцвянага вянца ждала,
Не так вянца,
Як младзенца.
Не так младзенца –
Шчырае сэрца [3, кн. 2, 290].*

Вянчальны вянок выконвае і велiчальную функцыю. Гэта сапраўднае ўслаўленне дзяўчыны-княгіні дружнай маладога:

*Ірзуць конікі, ірзуць
І багатырачку вязуць,*

*І скрыню, прыну,
Маладую княгіню.
І скрыню каваную,
І княгіню хаваную.
І скрыню каваль каваў,
І княгіню татка хаваў.
І скрыня з замочкам,
І Манечка з вяночкам [3, кн. 6, 97].*

Пры пацвярджэнні дзяўчынай сваёй годнасці яе велічанне дасягае кульмінацыі:

*Выйдзі, маці, ў сенаньку,
Падзівіся на нявестаньку,
Да не так на нявестаньку,
Як на яе вяночак,
Што з ясных зорчак [3, кн. 6, 147].*

На апошнім этапе вяселля вянок здымаецца з галавы маладой і замяняецца на жаночую хустку. Гэты рытуал шырока адлюстраваны ў песнях:

*Ты не будзеш вяночкаў віць у мяне,
Ты будзеш чэпчыкі шыць у мяне [3, кн.4, 246].*

Жанчыны вяноў неносяць. Ён застаецца сімвалам дзявоцкасці і чысціні.

Такім чынам, вянок – неад’емны атрибут дзяўчыны-нявесты, маладой. Песні, у якіх сустракаецца вобраз вянка, у першую чаргу раскрываюць псіхалагічны стан дзяўчыны, яе пачуцці і перажыванні. У залежнасці ад семантычнага нападзення вобраза вянка творы можна падзяліць на некалькі груп. Першую групу складаюць песні, у якіх вянок выступае паказчыкам прыналежнасці дзяўчыны да дзявочага кола. Яна са сваімі сяброўкамі гуляе, водзіць танкі на прыродзе. Прыроднае асяроддзе тут выступае знакам свабоды, маладосці. Адпаведна страта вянка, перадача яго другой асобе (сястры) сімвалізуе выхад дзяўчыны за межы дзявочага свету і прадвызначае выхад з бацькоўскага дому.

Другую групу складаюць песні, у якіх вянок з’яўляецца паказчыкам адметнасці дзяўчыны, вылучанасці з дзявочага асяроддзя: вянок – вячаннейка. У гэтых творах вянок з’яўляецца сімвалам шлюбу, у выніку чаго дзяўчына набывае новы статус.

Трэцяе, найбольш распаўсюджанае значэнне вянка як сімвала чысціні і годнасці дзяўчыны, – яе велічанне, што знайшло адлюстраванне ў песнях у гонар маладой на вяселлі ў маладога.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларусы. Т.5. Сям’я / В. К. Бандарчык, Г. М. Курыловіч, Т. І. Кухаронак і інш. Мн., 2001.
2. Белова Е. Ю. Сучасні свята і обряды на Житомиршчыне // Народна творчість та етнографія. 1976. № 2.

3. Вяселле. Песні: У 6 кн. / Склад. Л. А. Малаш, З. Я. Мажэйка. Кн.1. Мн., 1980; Кн. 2. Мн., 1981; Кн. 3. Мн., 1983; Кн. 4. Мн., 1985; Кн. 5. Мн., 1986; Кн. 6. Мн., 1988.
4. *Костомаров Н. И.* Славянская мифология. Исторические монографии и исследования. М., 1994.
5. *Маслова Г. С.* Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX-нач.XX в. М., 1984.
6. *Сумцов Н. Ф.* Символика славянских обрядов: Избранные труды. М., 1996.